

CENTRO EUROPEO DI STUDI TRACI

Anul XVI. Nr. 148

Martie 1987

Noi Tracii

00187 - Roma, Foro Traiano 1/A

Tel. (06) 679.77.85

RĂDĂCINI ANCESTRALE TRACE ÎN MUZICA POPOARELOR

de Prof. OVIDIU VARGA

Cercetările recente în domeniul Tracologiei au delimitat în bună măsură «spațiul trac» al antichității ca fiind spațiul carpato-euxino-mediteranean, al cărui centru de expansiune este considerat bazinul sud-est european al Dunării, cel mai mare fluviu din Europa.

Din acest bazin al «celui mai numeros popor din lume după Indieni», cum aprecia Herodot, din cele peste o sută de triburi traco-iliro-etrusce, s-au deplasat populații în toate direcțiile Europei și dincolo de limitele ei geografice, ca de pildă în peninsula Anatolia, așa zisa «Asia Mică», în realitate o peninsulă mediteraneană răsăriteană, situată la sud de Marea Neagră, vechiul și europeanul Pontus Euxinus.

Triburi trace europene deplasate și sedentarizate în Anatolia au fost identificate sub diferite denumiri, ca de pildă: Frigieni, Lidieni, Misieni, Dordanieni și Troieni.

Cu drept cuvânt prof. dr. Iosif Constantin Drăgan consideră Anatolia ca o regiune *europeană* , nu numai pentru strânsa legătură teritorială cu Europa, prin cele două strâmtori, Bosfor și Dardanele, cât mai ales pentru

cultura și civilizația specific europene. 1)

Istoria Anatoliei începe prin documente scrise în caractere cuneiforme, în asiriană, datând din anul 1.950 î.e.n.

Asirienii au sosit în Anatolia în scopuri comerciale, vânzând țesături în schimbul aurului și argintului. Din interferențele de rasă și limbă, diferite, dintre Asirieni și Anatolieni s-a născut civilizația hitită. 2)

Săpăturile arheologice, descifrarea inscripțiilor hitite, au dus la descoperiri elocvente referitoare la viața popoarelor care au trăit pe teritoriul Anatoliei. Astfel, săpăturile efectuate la Yassi-Höyük, fosta capitală a Frigiei, au făcut posibilă cunoașterea istoriei și vieții Frigienilor, care reprezentau o forță importantă în Anatolia, după căderea Imperiului Hitit. Au fost descoperite edificii ornate cu mozaicuri și cu acoperișuri în formă de arc, datând de la sfârșitul secolului al XIII-lea î.e.n., epocă de mare strălucire a civilizației frigiene-trace. 3)

În secolele următoare, Anatolia a căzut sub stăpânirea Grecilor, Perșilor, Macedonenilor, Romanilor și Bizantinilor, iar peste milenii, sub Turci.

Înainte de a formula unele constatări referitoare la rădăcinile ancestrale trace în muzica popoarelor din spațiul carpato-euxino-mediteranean, adică «spațiul trac», cum îl denumește cu justificare științifică I.C. Drăgan, se cuvine a reaminti cuvântul marelui savant enciclopedist român Nicolae Iorga: «Originea cântecului popular românesc, ca și originea cântecului popular din țările vecine, cântecul popular sârb, cântecul popular bulgar, cântecul popular grec, ici și colo și cântecul popular maghiar, acel al Slavilor, trebuie cercetată în muzica veche a Tracilor. Tracii erau un popor care cânta, un cântec plin de entuziasm uneori, adeseori plin de farmec, dar mai ales melancolic». 4)

În anul 1941, în locul unei conferințe pe care urma să o țină și la care nu a putut participa personal, marele savant a trimis-o în scris, pentru a fi citită în fața auditoriului. În această conferință Nicolae Iorga intuiește isbitoarele asemănări și afinități ale unei părți din muzica populară românească cu cea frigiană, asemănări care veneau să confirme unele obârșii comune traco-daco-frigiene, rezultând din aserțiunile lui Herodot și din cercetările sale proprii. 5)

Dar Herodot, «părintele istoriei», ne oferă în capitolul 79 din *Istoriile* sale și alte informații referitoare la poezia cântată a Tracilor. El consemnează un cântec trac pe care-l cunoștea din copilărie și despre care Homer pomenește în cântul al 18-lea din *Iliada*. Acest cântec «a lui Linos», spune Herodot, l-a întâlnit și la alte popoare din spațiul euxino-mediteranean, dar purtând mereu alt nume. 6)

Despre acest cântec vechi, care se cânta cu câteva sute de ani înaintea lui Herodot, pomenește și Hesiod, o sută de ani după Homer. 7)

Dar cine a fost Linos?

După cele mai vechi legende mitologice traco-grecești, Linos a fost fiul lui Apollo și al muzei Urania. După unele tradiții, discipol, după altele, maestru al lui Orfeu. În veacurile mai noi, Grecii indicau cu numele lui un cântec

de muncă (vezi *Iliada*), alteleori un refren jalnic, inspirat - se crede - de moartea legendarului Orfeu. Dar Linos a primit de la Apollo și o liră cu trei coarde, căreia i-a adăugat încă una. Lira tetracordală a fost folosită până în secolul XVII î.e.n., când ea va deveni heptacordală, așa cum se poate constata pe un sarcofag cretan din epocă.

Euripide, contemporan cu Herodot, crede că acest arhetip de cântec cu refren, cunoscut în antichitate sub numele de «Cântul lui Linos», a fost preluat de către Grecii de la Tracii frigieni, de la care, se știe, Grecii au preluat și modul lor de a cânta, modul frigian, adică modul descendent de *re*, cu funcție catalizatoare în *Systima teleion*. 8)

Refrenul cântului era chemarea repetată «ai-linos» care, în limba greacă, înseamnă «trezește-te, Linos». Acest refren se găsește, în diverse variante, la Fenicieni, la Iudei, la Egipteni, uneori cu sens asemănător, alteleori cu sens de «întoarce-te». Grecii l-au păstrat în două variante autentice: ca un cântec de muncă vesel și ca un cântec de jale.

Pe același sarcofag cretan s-a descoperit și un aulos-dublu, cu două tuburi, cu opt găuri, cu care se puteau produce 14 sunete deosebite. Așadar, și autorul volumului *Musik zwischen Orient und Okzident*, Petre Gradenwitz, afirmă și demonstrează că instrumente muzicale și moduri de a cânta s-au răspândit în toată Europa, pornind din rândurile populațiilor frigiene, trace și lidiene, sedentarizate în jurul litoralului european și anatolian al Mării Negre și al Mării Mediterane răsăritene.

Greșala pe care o preia însă și o perpetuează și autorul mai sus citat este aceea de a considera populațiile europene, de pildă Tracii frigieni, dizlocați și sedentarizați în Anatolia microasiatică și în peninsula Balcanică, drept populații orientale, adică asiatice, care au influențat unidirecțional muzica populațiilor Europei Orientale și Occidentale.

În realitate protoistoria muzicii europene din «spațiul trac» tricontinental, trebuie elucidată științific în datele ei autentice. Deoarece lira tracului Orfeu și aulosul tracului frigian Olympos, cântul tracului frigian Linos și modul de a cânta al Tracilor frigieni, modul de *re* au fost inventate și practicate mai întâi de către populațiile trace europene, fie ele și din Anatolia, apoi preluate de către alte populații sedentare din «spațiul trac», ca de pildă Grecii și Romanii, iar ulterior, cu secole mai târziu, asimilate de către populațiile migratoare care s-au sedentarizat în acest spațiu trac, în sudul și nordul Dunării sau în Asia Mică: Bulgarii, Sârbii, Turcii, Ungurii.

Exemplu peremptoriu este modul de a cânta al Tracilor pontici, modul de *re*, singurul mod «barbar» adică «negrec» pe care îl accepta Platon în «Republica» sa ideală.

Forța de penetrație a acestui mod de a cânta al Tracilor pontici în «spațiul trac», carpato-euxino-mediteranean, a avut drept consecință preluarea lui de către protocreștini, care i-au acordat funcția prioritară de *echos protos* în cântarea cultică bizantină și gregoriană, prin intermediul limbii grecești și latine și apoi prin cel al limbii slavone. (Se știe că alfabetul cirilic este o preluare și o adaptare a alfabetului grec-latin la necesitățile specifice ale lim-

bii slave). Cercetători de prestigiu din țările sud-est europene au căzut de acord asupra rădăcinilor ancestrale trace-grecești, comune muzicii cultice și populare din spațiul carpato-euxino-mediteranean, prin primordialitatea și frecvența modului de *re*, al Tracilor pontici, atât în muzica bisericească a Românilor, Bulgarilor, Sârbilor, Grecilor, Ungurilor catolici, Albanezilor ortodocși și catolici, cât și în muzica lor folclorică 9), legate de anumite obiceiuri comune: nuntă, înmormântare, muncă. 10) Acest modalism, pe care l-aș numi *pontic*, adică traco-greco-roman, dar cu pondere traco-frigiană a modului de *re*, a determinat atâtea asemănări între muzica folclorică românească, păstrătoarea și continuatoarea pe aceste meleaguri a moștenirii traco-daco-romane și folclorul muzical al celorlalte popoare sud-est europene care s-au sedentarizat ulterior în sudul și nordul Istrului, în special cu cel al Bulgarilor, Ungurilor și Sârbilor, folclor muzical care a fost influențat de folclorul românesc al populației sedentare vecine și cu cea mai veche și continuă tradiție tracă pe aceste meleaguri.

Se cuvine să reamintim că începutul creștinării populației daco-romane este atestat încă în secolul al IV-lea, deci cu câteva secole înainte de formarea poporului român, dar primele nuclee de organizare bisericească apar în secolul al X-lea, odată cu apariția primelor formații feudale românești. 11)

Deși în această perioadă limba greacă, limba de cult a protocreștinilor, este înlocuită cu limba slavonă, cântarea liturgică rămâne tot cea bizantină, cum era și cea a Bulgarilor, fundamentată pe *okto-echos*-ul preluat din *Systina teleion* antic al Traco-Greco-Romanilor.

Și în această privință muzica psaltică românească, adică cea cântată în limba română, odată cu începutul secolului al XVIII-lea, este păstrătoarea și continuatoarea cea mai fidelă a cântărilor strămoșilor Traci, Daco-Romani, și a cântării bizantine a protocreștinilor.

Dar similitudinile din muzica liturgică și folclorică a popoarelor din sud-estul Europei, din spațiul trac, nu trebuie înțelese ca o identitate nediferențiată. Dimpotrivă. Deosebiri specifice în cântarea liturgică și folclorică a fiecărui popor din spațiul carpato-euxino-mediteranean există și au fost determinate de deosebirile de limbă vorbită, cu consecințe în relația dintre cuvânt și cânt.

Dacă în privința rădăcinilor ancestrale trace comune ale muzicii liturgice și folclorice aparținând popoarelor român, grec, bulgar, sârb, croat, sloven, ungar și în parte albanez există numeroase cercetări și concluzii care pot constitui tot atâtea argumente pentru o demonstrație muzicologică pertinentă, problema se complică aparent atunci când se cuvine să analizăm rădăcinile ancestrale ale muzicii turce, ținând seama de faptul că Turcii sunt mahomedani și nu folosesc muzica în moschee. Spun aparent, pentru că cercetătorii muzicii turcești, în fruntea cărora trebuie să-l situăm pe savantul enciclopedist român Dimitrie Cantemir (1673-1723), au ajuns și ei la concluzia că la baza muzicii clasice turcești se află teoria și practica muzicii antice grecești. 12)

Nu este nici primul, nici ultimul exemplu în care cercetătorii preiau și

asimilează elemente ale culturii și civilizației unor popoare cucerite.

Romanii cuceritori au procedat așisderea. Au preluat ceea ce nu aveau. Teoria și practica, modul de a cânta ale Tracilor și Grecilor, precum și un important fond de cuvinte printre care și cuvântul «muzica».

Turcii, peste un mileniu, cucerind teritoriile locuite de descendenți ai unor vechi populații băștinașe cu o cultură și limbă bine cristalizate, era firesc să preia de la aceștia moduri de a cânta, instrumente muzicale și unele cuvinte printre care și cuvintele *musiki*, *müzik*, *musikisinos*, *müzişyen* de origine traco-greco-romană. Dar nu numai atât. Dimitrie Cantemir, considerat de către cei mai prestigioși cercetători turci ca o personalitate de excepție a culturii turce și europene, ne informează asupra celor mai esențiale trăsături ale muzicii turcești, în calitate de istoric, teoretician, compozitor și interpret.

Nu e cazul aici și acum să facem o expunere exhaustivă asupra muzicii turcești și a felului în care a cunoscut-o și descris-o Dimitrie Cantemir la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea, la Constantinopol. Există deja o bibliografie bogată și exegeți remarcabili atât la Români cât și peste hotare. 13) Ceea ce doresc să scot în evidență din noianul de informații referitoare la Dimitrie Cantemir și muzica turcească este contactul cu cultura muzicală antică traco-greco-romană și ulterior cu cea româno-balcano-italiană.

Se știe că Dimitrie Cantemir cunoștea temeinic muzica populară românească și că s-a format în contactul direct cu muzica orientală și occidentală a epocii, orizontul său muzical fiind universal. 14)

Cunoașterea muzicii turcești «clasice» adică «de curte», inventarea unui sistem de notație muzicală a muzicii turcești și compozițiile sale, interpretate de el însuși, sunt tot atâtea manifestări ale unui savant-muzician de formație europeană clasică și modernă, după model renescentist.

Desigur că atunci când a folosit metaforic sintagma «Orfeul Perșilor», în scopul de a aprecia admirativ și superlativ talentul lui Hogeia Musicar, Cantemir nu putea să cunoască descendența tracă a lui Orfeu și nici propria sa descendență tracă.

În legătură cu sistemul de notație inventat de Cantemir, iată ce aflăm într-o scrisoare a lui Antioh Cantemir către Voltaire: «Semnele de notație pe care tatăl meu le-a inventat pentru muzica turcească seamănă mai degrabă cu cele grecești decât cu cele care se folosesc în Franța...» 15).

Cantemir, temeinic cunoscător al *Systima teleion grec*, în care sunetele fiecărei octave poartă alte denumiri, așa cum au preluat ulterior și Turcii, folosește pentru fiecare octavă alte semne pentru aceleași sunete. Așa au procedat toți muzicienii arabi și turci, începând cu Al Farabi, înaintea lui Cantemir, în încercările lor de a elabora sisteme de notație muzicală alfabetică; au folosit modelul de notație alfabetică al Grecilor.

Influența traco-greco-romană preluată și continuată în muzica bizantină era firesc să se fi manifestat și în muzicapopoarelor care au cucerit Imperiul Bizantin, printre care, în primul rând, Turcii. Nu întâmplător modurile traco-grecești și ipostazele lor diatonice, cromatice și enarmonice, precum și

ehurile bizantine, cu precădere *echos protos*, modul de *re* al Tracilor frigieni, se află la baza gamelor orientale și al organologiei turcești și orientale. 16)

Adesea se face greșeala în a considera Imperiul Bizantin, cu capitala la Constantinopol, ca un imperiu oriental. În realitate Imperiul Roman de Răsărit era un imperiu european, cu teritorii în Europa, în Asia Mică și în Nordul Africii.

Cultura bizantină, ca păstrătoare a celor mai prestigioase tradiții europene, ale culturilor traco-greco-romane, era o cultură specific europeană.

Spirit enciclopedic de tip renesantist european, Dimitrie Cantemir a fost preocupat și de muzica turcească, așa cum se cânta ea în cei aproximativ 15 ani petrecuți la Poarta Otomană din Constantinopol, fosta capitală a Imperiului Bizantin, cucerit de Turci abia în anul 1453. Este vorba despre o muzică turcă așa zisă «clasică», compusă începând cu secolul al XV-lea de către muzicieni de origine persană, greacă, siriană, iudaică, armeană, georgiană, poloneză, română și turcă.

Format din copilărie la izvoarele culturii grecești, Cantemir studiază temeinic muzica turcească a seraiurilor și instrumentele muzicale folosite în vremea aceea, inventând și o scriere muzicală proprie. Profesorii lui în materie de muzică orientală sunt doi greci. 17)

Geniul teoretic și practic al enciclopedistului român constată următoarele asupra muzicii turcești și a instrumentelor cu care se cânta în seraiurile de la Poarta Otomană din anticul Bizantios, capitala mai recentă a Imperiului Otoman: «În vasta cetate a Constantinopolului, unde rezidă curtea cea mai mare din lume, între atâți amatori și pricepători de muzică, abia vei găsi vreo trei ori patru care să cunoască perfect fundamentele acestei arte. Dar cauza că muzicienii sunt aici atât de rari provine din dificultatea de a putea cuprinde toate aceste părțile de sonori pe care Arabii le numesc *terküb*, despre care Hogeia Musicar, pe urma lui Ptolomeu, zice că sunt infinite și fără număr, după axioma: infinită este compozițiunea părților. 18)

Fără să-și fi propus sau să-și dea seama, Cantemir face două referiri la mitologia și gândirea teoretică a Traco-Grecilor. El spune că însuși Hogeia Musicar se sprijină pe gândirea teoretică a lui Ptolomeu, pentru a explica *microintervalele*, pe care Arabii le numesc *terküb*, dar care au fost practicate și teoretizate de către Traci, Greci și Romani, cu multe secole înaintea Arabilor și Turcilor. Cantemir subliniază obligativitatea acompaniamentului instrumental de a imita întocmai vocea cântărețului cu care trebuia să realizeze o perfectă unisonie, ceea ce caracteriza și cântarea antică a Traco-Grecilor, precum și a Bizantinilor. 19)

Cantemir se referă în mod special la două instrumente așa zise «naționale» ale Turcilor din vremea lui: *tamburul* și *neyul*, unul instrument cu coarde ciupite și altul de suflat. Un cercetător afirmă că originea acestor instrumente este orientală, asemenea modurilor muzicale turcești.

Nu avem nici-un temei plauzibil să căutăm originea acestor două instrumente pe alte meleaguri, deoarece ele existau cu milenii înainte în spațiul tri-continental carpato-euxino-mediteranean, în practica muzicală a Tracilor,

Grecilor și Romanilor, precum și în practica muzicală a popoarelor care s-au născut în primul mileniu al erei noastre, înainte de sedentarizarea Turcilor în acest spațiu. Tamburul s-a născut din antica lăută-citară a Traco-Grecilor, iar neyul din anticul aulos al aceluiași populații vecine sau conlocuitoare. Nu întâmplător numeroase variante ale acestor două tipuri de instrumente existau încă înaintea cuceririlor otomane în practica muzicală a unor popoare ca Egiptenii, Anatolienii, Grecii, Bulgarii, Sârbii, Românii și există până în zilele noastre, cu denumiri uneori turcizate. De pildă, neyul există cu această denumire în Egipt, cu două trei mii de ani înainte de Hristos și mai există și în zilele noastre cu aceeași denumire.

Turcii din vremea lui Cantemir au păstrat denumirea de ney sau nay, dar au folosit pentru același instrument cu mai multe tuburi denumirea grecizată de *mâskal*, adică *musikal*.

Românii au păstrat instrumentul strămoșilor lor Tracii cu ambele denumiri *nai* și *muskal*, de unde și denumirile de naiști sau muscalagii pe care le purtau cei ce cântau din nai sau muscal. Așadar, nici modurile turcești și nici instrumentele turcești nu au influențat muzica și organologia românească, ci dimpotrivă.

În concluzie, putem afirma că muzica Tracilor și instrumentele lor au avut o mare forță de iradiere în muzica popoarelor din sud-estul european (Bulgarii, Sârbii, Turcii, Ungurii) și că muzica psaltică și folclorică românească este păstrătoarea, continuatoarea și transmițătoarea celor mai vechi tradiții muzicale traco-greco-daco-romane ale acestor meleaguri.

NOTE

1. I.C. Drăgan, *Les Traces, dénominateur commun de la culture européenne*, communication présentée au Troisième Symposium International de Thracologie, Palma de Mallorca, 1981.
2. L. Brașoveanu, N. Grigorescu, *Turcia*, Ed. Științifică, București, 1965, p. 183.
3. *Ibidem*, p. 184.
4. N. Iorga, *La musique roumaine*, Paris, 1925.
5. Em. Ciomac, *N. Iorga și muzica românească*, în «Timpul», 19 mai 1941.
6. Peter Gradenwitz, *Musik swischen Orient und Okcident*, Hamburg, 1977, pp. 36-48.
7. Iată versurile lui Homer din *Iliada*:
«Fetele acolo, flăcăii fac haz și tot zburdă și cară
Poama mișcată și dulce-n panere împletite
Stă pe la mijlocul lor și sunătoare-alăută
Farmeci un băietan cu viers mlădietic, subțire
Zice cântarea lui Linos. Și ei îl ascultă-nsoțindu-l,
Chiuie, cântă și țupăie toți și frământă pământul.»
8. Ovidiu Varga, *Tracul Orfeu și destinul muzicii*, Ed. Muzicală, București, 1980, p. 50.
9. Gh. Ciobanu, *Geneza muzicii populare românești în Raportul dintre muzica liturgică românească și bizantină*, în «Studii și cercetări de istoria artei», Tom 19, nr. 2, Ed. Academiei, București, 1972.
10. Emilia Comișel, *Elements folkloriques balkano-roumains dans les musiques du rituel nuptial* în «Revue des études sud-est européennes», Ed. Academiei, nr. 3-4, București, 1964.
11. *Istoria României*, I, București, 1960, pp. 179, 183, 185.
12. E. Borrel, *Musique turque* în «La musique des origines à nos jours», Paris, 1946, pp. 433-438.
13. Tiberiu Alexandru, *Dimitrie Cantemir și muzica orientală* în «Folcloristică, organologie, muzicologie». Studii, Ed. Muzicală, București, 1980.
14. Romeo Ghircoiașiu, *Le Maqam Bayati et le mode Dorian - une parallele* în «Muzica», 1, ianuarie 1976.
15. Octavian Cosma, *Antioh Cantemir și muzica epocii sale* în «Muzica», 15, 1965, nr. 1, p. 42.
16. Tiberiu Alexandru, *op. cit.*, p. 239.
17. *Istoria Imperiului Otoman*, p. 217.
18. *Ibidem*, p. 218.
19. Eugenia Popescu-Judetz, *Dimitrie Cantemir, Cartea științei muzicii*, București, 1973, p. 126.

DESPRE «DIALECTELE» LIMBII ROMÂNE

de Dr. ION ȘERBAN

Ca și limba latină, pe care a moștenit-o, limba română nu are dialecte. Ea este, printre puținele limbi din lume, cu această rarisimă însușire de limbă unitară și singura din limbile romanice.

Așa zisele dialecte, aromân (macedoromân), meglenoromân și istroromân nu sunt dialecte ale limbii române, adică ale limbii urmașilor Geto-Dacilor nord-dunăreni, ci graiuri ale Tracilor din sudul Dunării.

A nu recunoaște acest adevăr ar însemna să confirmăm o monstruozi-tate istorică, fără precedent: dispariția, fără urme, a unuia dintre cele mai brave popoare de pe pământ, ceea ce nu s-a mai pomenit până astăzi.

Dar Tracii trăiesc și le trăiește și limba. E drept, nu așa de robust, cum se prezintă situația cu neamul și limba nord-dunărenilor noștri, ci, în vădită precaritate și din punct de vedere al etniei și sub aspect lingvistic, așa cum se prezintă cele trei dialecte în discuție, în zilele noastre.

Trinitatea acestor dialecte trace, ca și a vorbitorilor respectivi, e datorată numeroaselor triburi puternice din zonă, Moezi, Dardani, Odrizi, Macedoneni, Traci propriu ziși etc., care nu apucaseră să se omogenizeze complet sub Romani, până la survenirea mileniului întunecat al năvălirilor barbare, atrase de bogăția și strălucirea Bizanțului.

Istoria planetei noastre a cunoscut nenumărate dezastre, dar ceea ce s-a întâmplat cu Balcanii întrece orice imaginație, încât trebuie să ne mirăm cum au mai supraviețuit aceste adevărate relicve umane.

Era posibilă oprirea acestui necruțător tăvălug? Sigur că da! Însă numai dacă triburile trace s-ar fi unit, cum au intuit-o anticii, și nu s-ar fi rășboit atâta între ele.

Exacerbata conștiință de trib i-a împiedicat să ajungă la unitate. Din această cauză s-au rășboit într-una, uneori câteva dintre ele dominând și extinzându-se asupra celorlalte. Ne amintim că în rășboiului troian, deci în jurul secolului al XI-lea î.e.n., Dardanii se extinseseră până dincolo de Dardanele (nume luat de la ei), punând piciorul chiar pe țărmurile Asiei Mici, iar în secolul al V-lea î.e.n., regatul Odrizilor se întinsese aproape în toată peninsula Balcanică. În secolul al IV-lea î.e.n., avea să se ridice regatul Macedonienilor în fruntea căruia se afla marele trac Alexandru Macedon, genialul strateg balcanic ce ajunge până în inima Asiei de Mijloc.

Deci, lipsa de unitate și războaiele frățești din mileniul I î.e.n., ca și ocupația romană și tragediile nesfârșite ale mileniului I e.n. au macerat așa de mult triburile trace încât abia au reușit să se mențină la suprafață, reminiscențele a trei triburi mai rezistente durându-și o existență obscură de oieri, prin văile împădurite și depresiunile muntoase ale Balcanilor.

Dar cum se poate documenta că etnia și graiurile fraților noștri din Balcani aparțin triburilor trace sud-dunărene și nu urmașilor Geto-Dacilor din nordul Dunării, cum s-a crezut până acum? Simplu:

1. Că triburile trace respective au habitat, fiecare, necurmat, în zonele lor, reiese cu claritate din faptul că:

- a) în limba nord-dunărenilor s-au depistat nu mai puțin de 94 de cuvinte latine care nu se află în graiurile sud-dunărene, aromân (macedoromân) și meglenormân;

- b) în graiurile sud-dunărene se află 75 de cuvinte latine care, nici ele, nu se găsesc în limba de bază a Românilor nord-dunăreni;

- c) deci, nu mai puțin de 169 de cuvinte separă lexiconul nord-dunărenilor de lexiconul sud-dunărenilor. Cifra aceasta apare destul de importantă dacă o raportăm la bagajul de câteva sute de cuvinte cât număra o limbă săracă de oieri acum două milenii. (Vezi Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, 1968, pp 184 și 338).

- d) în limba nord-dunărenilor s-au mai identificat 170 de cuvinte traco-dace, din care însă în graiurile sud-dunărene nu se află decât un procent neînsemnat; (Vezi I.I.Russu, *Etnogeneza Românilor*, 1981, p. 134).

- e) aceeași situație și pentru cele 88 de cuvinte existente în lexiconul comun româno-albanez, pentru că în timp ce în limba nord-dunărenilor se găsesc 69 de cuvinte, în graiurile nord-dunărene nu se află decât un număr de 19 cuvinte;

Aceasta însemnează că un mare număr de cuvinte, latine și dacice, separă limba română de bază din nordul Dunării de graiurile trace din sudul Dunării.

2. De aici se deduce, cu forță de convingere, că limba română din nord și graiurile trace din sud s-au plămădit fiecare, în mod separat, după impactul cu limba latină, de la începutul procesului de romanizare și latinizare, până când Imperiul Roman de Răsărit a înlocuit, în zona sa, limba latină cu limba greacă a Bizanțului, fapt care a avut loc între anii 610-641 e.n., în timpul împăratului Heraclius, trac de origine.

3. Concepția ruginită a exodului celor trei dialecte din nordul Dunării în Balcani este înfirmată de o mulțime de argumente peremptorii:

- a) aceste exoduri - căci exoduri ar fi fost, de vreme ce în secolul al XVIII-lea numai Aromânii numărau peste 500.000 oameni - nu puteau trece Dunărea, dislocând și frământând întreaga peninsulă, fără ca un atare grav eveniment epocal să nu se fi înregistrat în istorie;

- b) nu există absolut nici-o probă, mențiune scriptică, tradiții orale, enscipții epigrafice, oricât de sumare, care să fi consemnat evenimentul.

- c) nu există nici probe indirecte, emanate de la localnicii peninsulari,

care - cel puțin incomodați dacă nu chiar vexați în interesele lor patrimoniale - ar fi trebuit să ia atitudini contrarii, poate chiar violente, căci dacă exodul respectiv ar fi profitat Imperiului Bizantin, sporindu-i populația, el ar fi intrat în conflict cu locuitorii popoarelor componente și, poate, interpretat drept o incursiune.

- d) exodurile acestea fiind, ipotetic, datate în intervalul dintre sec. VII-XIII, năvălitorii din zonă - Sârbi și Bulgari, ca și imperialii bizantini, ori Ilirii sau Grecii - ar fi trebuit să semnaleze ca atare acest exod, cel puțin inoportun, dacă nu chiar periculos pentru stabilitatea și liniștea peninsulei, cu atât mai vădit cu cât Bizanțul își avea organizată o puternică cancelarie imperială și renumiți cronicari...

Evident, în Bizanț s-a amintit deseori de Vlahi ori Valahi, dar mențiunile respective priveau raporturi administrative de stat cu privire la dări, finanțe, armată, impozite etc., din care rezultă că această populație ar fi fost în zonă de când lumea.

- e) toți filologii noștri sunt de acord că în nordul Dunării limba română s-a dezvoltat armonios și unitar, pe toată întinderea țării.

Cum se explică atunci că, după ipotetica despărțire, unitatea lingvistică s-a transformat în trinitate și încă într-o trinitate foarte diversificată? În plus, atât cele trei dialecte din sud, cât și româna de bază nord-dunăreană prezintă diferențieri de lexicon latin și chiar traco-dac.

- f) în ipoteza absurdă că vorbitorii acestor trei dialecte n-ar exista, pur și simplu, fie că n-ar fi venit din nordul Dunării, fie că nu s-ar fi plămădit în sud, din triburi tracice locale, cum ar explica istoria absența misterioasă a Tracilor din Balcani? Unde sunt Tracii? Ei trebuie să se găsească în Balcani și iată-i în relicvele glorioase ale vorbitorilor acestor dialecte locale și în graiurile neprețuite din care și cu care cercetătorii lingvisticii de mâine vor trebui să le reconstituie limba, în consens, bineînțeles, și cu limba nord-dunărenilor.

- g) n-am combătut afirmațiile filologilor noștri cu privire la fixarea exodului vorbitorilor români nord-dunăreni în Balcani, în secolul cutare sau cutare, pentru că însăși diversificarea datelor ipotetice ale exodurilor demonstrează, din plin, netemeinicia și nedovedirea teoriei exodale nord-dunărene; considerăm existența acestui numeros probatoriu suficient de convingător pentru fiecare pretins exod în parte, cât și în global.

- h) apariția fenomenelor evolutive - în desfășurarea istorică a limbii, ca: rotacisme, iodizări, palatizări, labializări, combinări de vocale sau consoane etc. - ivite în diverse epoci și în diverse arii, izolat ori generalizat, fie în limba de bază, fie în dialectele în discuție, nu pot constitui probe indiscutabile nici în acreditarea ideii de realitate, ca atare, a exodului, dintr-o parte în alta a Dunării, nici în localizarea, într-un anumit timp, în cutare sau cutare regiune, pentru că legile fazelor de evoluție lingvistică nu sunt cunoscute, până azi, în mod cert, cel puțin în limba noastră.

Două exemple sunt edificatoare în acest sens:

1. Pentru Istroromâni, rotacismul s-a încheiat, după unii, în secolul al VII-lea, adică în epoca izolării lor de către Slavi în peninsula Istria, în timp ce

la Aromâni și la Meglenoromâni, mult mai târziu. În nordul Dunării, fenomenul respectiv nu s-a încheiat nici astăzi, căci dintr-un trecut apropiat s-a extins și la consoana n (ex. : slărină în loc de slănină), iar consoana r se intercalează între vocale fără a disloca vre-un sunet (ex. fărină în loc de făină).

Ca fenomen ciudat în istoria rotacismului amintim că spre finele secolului al XVI-lea și începutul celui de al XVII-lea întâlnim cuvinte rotacizate în care consoana r s-a instalat intervocalic în locul consoanei n în cuvinte ca *tire* în loc de *tine*, *lumiră* în loc de *lumină*, *pâire* în loc de *pâine*, *țeriră* în loc de *țărână*. În zilele noastre observăm un fenomen invers, de involuție, în locul consoanei r din cuvintele rotacizate instalându-se din nou consoana n. Astfel, cuvinte ca *tire*, *lumiră*, *pâire*, *țeriră* devin din nou *tine*, *lumină*, *pâine*, *țărână*.

2. Iodizarea, fenomen observat încă din sec. XVI și pus de savanți pe seama influenței slave asupra românei, continuă să se exercite și azi. Cuvântul *epure* s-a transformat în *ierpure* numai de la începutul secolului nostru. În zilele noastre, un neologism proaspăt ca *evazare* s-a și iodizat, devenind *ievazare*.

Ce înseamnă toate aceste curiozități lingvistice? Că în diagnosticarea acestor fenomene de limbă, încă necunoscute pe deplin, nu putem trage concluzia existenței unor legi și nici măcar a unor reguli, cât de cât generalizante, de care să ne putem folosi în datarea și localizarea formării dialectelor. Pentru că din impactul a două limbi puternice și destul de oponente - fiindcă provin din grupuri indoeuropene distincte: centrul și saten - s-au văzut contradicții foarte curioase și destul de temporizante, care determină formularea unor întrebări:

- De ce un anumit fenomen a apărut numai aici și apoi, într-un târziu, tocmai la periferia zonei din față?

- De ce fenomenul cutare, depistat în secolul al XVI-lea, după o ineficiență de câteva secole, re apare în zilele noastre?

Pot aceste reguli să constituie baza datării și localizării, formării unui dialect la o anumită dată și într-o anumită regiune?

Socotim că nu. Iată de ce, în cauză, ne folosim numai de probe directe și chezașuite de o logică necruțătoare, girate și de specificul timpului prin care s-a scurs fenomenul analizat.

Dacă abordăm problema dialectelor, pe care le considerăm descendente ale limbii Tracilor sud-dunăreni, nu însemnează că trebuie să scadă afecțiunea noastră pentru Aromâni (Macedoneni), Meglenoromâni și Istroromâni. Dimpotrivă. Vorbitorii acestor trei dialecte sunt frații noștri buni și preocuparea noastră pentru etnia și limba lor trebuie să se intensifice în viitor, cu atât mai vârtos cu cât se arată semne că sunt amenințați cu desnaționalizarea și, în cazul Istroromânilor, chiar cu dispariția.

AFFINITA' LINGUISTICHE TRA ILLIRICO, ETRUSCO E MESSAPICO

di NERMIN VLORA FALASCHI

Continuazione del numero precedente

Prima di metterci a interpretare le iscrizioni messapiche, anch'esse veramente interessanti, vediamo di sintetizzare in poche parole le caratteristiche principali degli Illiri e le loro affinità con gli Etruschi e i Messapi.

Tre vie di comunicazione passavano attraverso l'Illiria meridionale, marittima, fluviale e terrestre, e collegavano l'Oriente evoluto con le ricchezze naturali del resto dell'Europa. Il traffico commerciale portò ricchezza e la ricchezza stimolò lo sviluppo di città bellissime. La bellezza suscita necessità spirituali che a loro volta provocano il bisogno di sempre nuove tecnologie, di espansione, di potenza.

Così, l'Illiria, che intanto aveva consolidato un sistema statale e si identificava con un territorio praticamente limitato alla costa adriatica orientale e al suo entroterra, terminate le guerre con i Macedoni e conseguita la sicurezza alle frontiere meridionali dove il re illirico Glauco aveva posto l'amico Pirro sul trono dell'Epiro, godette di ben 88 anni di pace, durante i quali poté dedicarsi interamente al commercio e all'arte. In questo periodo furono coniate monete di gran valore, anche dal punto di vista estetico.

L'epoca felice ebbe fine nel 229 a.C. con il primo grande attacco romano. Regnava allora la famosa regina Teuta, vedova di quel re Agron che aveva rafforzato enormemente le milizie illiriche. Dice Polibio che nessuno dei suoi predecessori aveva avuto forze navali e terrestri tanto potenti.

Forse, proprio questo fece decidere i Romani, che si sentirono minacciati dalla potenza marittima degli Illiri.

Dover trattare con una donna così energica e risoluta come Teuta non migliorò certo la disposizione dei Romani, già intimamente antifemministi e su questo simili ai Greci dove vigeva il concetto aristotelico che la donna fosse solo uno «utensile animato». E' noto quanto tutto ciò fosse diverso in Illiria, come del resto in Etruria, dove la donna godeva invece degli stessi diritti dell'uomo e non di rado si trovava ad essere capo-famiglia. Da documenti epigrafici rinvenuti a Dodona e a Butrinto si rileva che la donna illirica pote-

va liberamente disporre del patrimonio senza l'assistenza di un tutore, padre, fratello o marito. Alla donna greca, invece, era negata ogni facoltà che non fosse approvata dal suo «kyrios» uomo.

Teuta preoccupava i Romani anche per certe sue innovazioni di carattere economico, quali la concessione ai privati di esercitare il commercio-pirateria. Polibio riflette lo sdegno romano definendo la nuova politica di Teuta «follia, debolezza femminile». Vero però che successivi studiosi, meno parziali, hanno riconosciuto a Teuta la qualità di precursore nell'evoluzione economica dell'epoca, come il tedesco Welskopf che, nella sua opera «Die Produktionsverhältnisse in Antiken Orient und im greichich-römischen Altertum», pubblicata a Berlino nel 1957, descrive a pag. 289, la trasformazione allora verificatasi in Illiria da un'economia schiavista collettiva a quella più moderna, privata e individuale.

Comunque ci vollero trè guerre sanguinose e 61 anni perchè i Romani conquistassero l'Illiria nel 168 a.C. e la smembrassero in tre province, dando forse inizio alla delineaione del paese che più tardi si chiamerà Albania.

«Vae victis»? Potranno rispondere storici imparziali.

E' un fatto che Romani e Illiri si compenetrarono e si assimilarono a vicenda, proprio come accadeva con gli Etruschi. Così, come tanti seggi del Senato di Roma furono occupati da eminenti etruschi, anche tanti Illiri si distinsero nella loro nuova grande patria fino a dare personaggi illustri quali ad esempio gli imperatori Diocleziano e Giustiniano.

Ricordo per inciso che dopo la morte di Teuta salì sul trono dell'Illiria il re Genci, o Genzio, in italiano, che, oltre a possedere spiccate doti di statista, di economista e di diplomatico (durante il suo regno ci fu pace con Roma), fu anche un valente medico. Fu lui a scoprire le virtù terapeutiche di un'erba che in suo onore ancora si chiama «genziana».

E passiamo ora ai Messapi.

A Fasano (BR), graffito sul muro di una tomba:

TABARADAMATRAS

Messapico
TABARA
DAMATRAS

Albanese
tabara
Dhemitres

Italiano
il manto
di Demetra

In albanese: DHE = TERRA, MITRA = UTERO, quindi: DHEMITRA = LA MADRE TERRA. Demetra (o Cerere) aveva una figlia di nome KORA (o Proserpina): in albanese KORR è il raccolto.

Si noti che la «s» finale determina il genitivo, cioè «di Demetra», altrimenti il nominativo sarebbe Dhemitra.

TABARAAPRODI (TAS)

<i>Messapico</i>	<i>Albanese</i>	<i>Italiano</i>
TABARA	tabara	il manto
APRODITAS	Afërdites	di Afrodite (Venere)

In albanese AFER = VICINO, DITA = IL GIORNO, cioè «vicino all'alba», perchè Venere è l'ultimo astro a scomparire prima dell'alba.

A Fasano (BR), su un architrave di porta in una tomba:

BOSATRENKAHEH

<i>Messapico</i>	<i>Albanese</i>	<i>Italiano</i>
BOSAT	borxhet	i debiti
PENKA	penga	i pegni
HEH	heg	tolgo

A Ceglie Messapico (BR), su un capitello:

ANAAPRODITALAHONATHEOTO RIDDHIRAKATHITHEOTORIDDAO ATORASKEOXORRIHIBILIVA

<i>Messapico</i>	<i>Albanese</i>	<i>Italiano</i>
ANA	ana	da parte
APRODITA	Afërdita	Afrodite
LAHONA	lehona	la puerpera
THEOTORI	Theotorit	do Teodoro
DDA	dha	diede
HIRA	hira	offerte
KA	ka	verso
THI	ti	te
THEOTORI	Theotori	Teodoro
DDA	dha	diede
ATO	atë	in quel
RAS	rast	occasione
KEO	ka	dal
XORRI	Korri	raccolto
HI	hir	grazia celeste
BILIVA	e bia	sua figlia

Ricostruzione in albanese

...Nga ana e Afërditës, lehona e Theotorit dha hira për ty.
Theotori dha, në atë rast, nga korrja, për hir të së bijës.

Ricostruzione in italiano

...Da parte di Afrodite, la puerpera fece offerte per te.
Teodoro, in quell'occasione, offrì una parte del raccolto per la grazia celeste di sua figlia.

A Ceglie Messapico (BR), su un piedistallo di pietra:

PLASTASMOLDATTHEHIAIBILIAETTHETAHIRADESAPROD4I)TA

<i>Messapico</i>	<i>Albanese</i>	<i>Italiano</i>
PLATAS	plasi	scoppiò
MOLDATTHEHIAI	murtaia	la pesta
BILIA	bija	la figlia
ETTHETA	ethet	le febbri
HIRA	hira	grazie celesti
DES	desh	volle
APRODITA	Afërdita	da Afrodite

Ricostruzione in albanese

Plasi murtaia. Bija me ethet hira desh nga Afërdita.

Ricostruzione in italiano

E' scoppiata la peste. La figlia con le febbri grazie celesti chiese a Afrodite.

A Vaste (LE), su una lapide:

KLOHIZISDHOTORIAMARTAPIDOVASTEIBASTA
VEINANARANINDARANDHOAVASTISTABOOS
XOHEDONASDAXTASSIVAANETOSINDHITRIGONOXO
ASTABOOSXOHETDHIHIDAZIMAIHIBEILIIHI
INDHIREXXORIXOAKAZEREIHIXOHETDHIHITOEHIDHI
DAZOHONNIHIINDHIVASTIMA
DAXTASKRADHEHEIHIINDHIARDANNOAPOXXONNIHIA
IMARNAIHI

<i>Messapico</i>	<i>Albanese</i>	<i>Italiano</i>
KLO	kjo	questa
HI	hir	grazia celeste
ZIS	zilish	(è) invidiabile
DHOTORIA	do të aria	arriverei
MARTA	ta mar	prendere
PIDO	do pi	bere

VASTEI	vastak-un	abbondanza grappoli e frutti
BASTA	bashta	giardino
VEI	vei	situato
NAN	n'anë	a lato
ARAN	arës	dell'orto
IN	në	nella
DARANDHOA	dardhore	piantagione di peri
VASTI	vastaku	abbondanza grappoli e frutti
STABOOS	s'ta bosh	non viene meno
XOHE	kohë	tempo
DONAS	do nesh	vuole da noi
DAXTAS	dashuri	amore
SI	si	come
VAAN	vanë	andarono
ETOS	etët	i padri
IN	në	nella
DHI	dhe	terra
TRIGONOXO	trinuan	ararono
A	â (abbr. per asht)	è
STABOOS	s'ta bosh	non viene meno
XOHET	kohët	i tempi
DHIHI	diti	ha saputo
DAZI	dashi	il volere
MAIHI	Madhi	del Grande
BEI	bei	fare
LIHI	lindi	nascere
IN	në	nella
DHI	dhe	terra
REX	re	nuvole
XORI	korri	il raccolto
XOA	koha	il tempo
KA	ka	ha
ZAR	zar	fortuna
EIHI	e hirin	e la grazia celeste
XOHET	kohët	i tempi
DHIHI	diti	ha saputo
TOEIH	tu e hir	dando grazia celeste
DHI	dhe (në)	alla terra
DA	dha	ha dato
ZOHONNI	Zoti	Dio
HI	hir	grazia celeste
IN	në	nella
DHI	dhe	terra

VASTIMA	vazhdima	continuità
DAXTAS	dasht	voglia (Egli)
KRA	krah	braccia
DHEHEIHI	dhe hirin	e la grazia celeste
IN	në	nella
DHI	dhe	terra
ARDANNOA	urdhenoia	comanda
POXXONNI	pjekuni	la maturazione
HI	hir	grazia celeste
A	â	è
IMAR	i mar	beneficiato
NA	nga	da
IHI	hiri	la grazia celeste

Ricostruzione in albanese

Ky hir është për ta patur zili!

Do të aria ta mar e do pì vastakun në basht (kopësht), që ëht vën në anë të arës, në dardhore.

Vastaku nuk ri bosh (izbrazët). Kohë do prej nesh e dashuri, si vanë etët (tonë) dhe trinuan dheun.

Asht e nuk ri bosh, meqë kohët diti dashtja (vullneti) i të Madhit, të bei të lindi në dhe retë.

Koha e të korrat kan zar (fat) e hir.

Koha diti ta hiri dhenë.

Zoti i dha hir dheut.

Vazhdimëri dasht (Ai), krahë e hir në dhe.

Urdhënoia (oh, Zot!) pjekuri e hir, që toka të jet gjithmon i mar nga hiri.

Ricostruzione in italiano

Questa grazia celeste è invidiabile!

Arriverei a prendere e a bere l'abbondanza di grappoli e di frutti nel giardino, situato a lato dell'orto, nella piantagione di peri.

L'abbondanza di grappoli e di frutti non viene meno. Tempo vuole da noi e amore, come andarono i nostri padri e la terra ararono.

E', e non viene meno, poichè i tempi ha saputo il volere del Grande che ha fatto nascere le nuvole.

Il tempo e il raccolto hanno fortuna e grazia celeste.

Il tempo ha saputo dare grazia celeste alla terra.

Dio ha voluto dare grazia celeste alla terra. Continuità voglia Egli, braccia e la grazia celeste dia sempre alla terra!

Comanda (oh, Dio!) maturazione e grazia celeste (così che) la terra sia sempre beneficiata dalla grazia celeste!

Le iscrizioni messapiche che abbiamo veduto sono riprese dall'opera «Le lingue dell'Italia Antica oltre il Latino» (Rosenberg e Sellier, Torino) di Vittore Pisani, che le ha trascritte in caratteri latini ed ha formulato alcune ipotesi di traduzione, talvolta ricorrendo all'albanese con felice intuizione.

Anche le iscrizioni messapiche mancano di interruzioni tra le parole, rendendo difficile la loro corretta individuazione. Per dare un esempio della complicazione che ciò comporta, ecco una massima in italiano tutta attaccata:

LEBELLEZZECHESIVED
ONOSONOPASSEGGEREQ
UELLECHESISENTONOE
TERNE

la cui lettura, con le dovute interruzioni, sarebbe invece molto semplice:

LE BELLE RAGAZZE CHE SI VEDONO SONO PASSEGGERE,
QUELLE CHE SI SENTONO, ETERNE.

Con questa considerazione vi ringrazio per la vostra cortese attenzione e rimango a disposizione per eventuali domande.

Redacția mulțumește colaboratorilor pentru materialele trimise și recomandă ca articolele să fie clare, concise, cu material ilustrativ. Fiecare autor își asumă responsabilitatea ipotezelor enunțate și a exactității datelor.

Întrucât revista Noi Tracii a devenit organ al Centrului European de Studii Trace, articolele pot fi trimise și în limbi de largă circulație - engleză, franceză, germană, spaniolă, italiană.

Colaboratorii din România pot trimite manuscrisele dactilografiate și atent corectate la noua adresă a dlui Ion Coja: București 41, c.p. 41-30.

Datorită sporirii considerabile a numărului de materiale primite spre publicare, revista se vede nevoită să instituie o selecție a acestora, în funcție de calitatea lor științifică și de oportunitatea cu care răspund unor stringențe de moment politic sau cultural. În vederea acestei selecții, revista a constituit un Comitet de redacție, alcătuit din câțiva cunoscuți specialiști în istoria neamului nostru. Materialele nepublicate se vor păstra într-un fond de documentare din care, cu timpul, vom publica cât mai mult, pe măsură ce spațiul tipografic al revistei se va mări.

Tuturor, sănătate și voie bună !

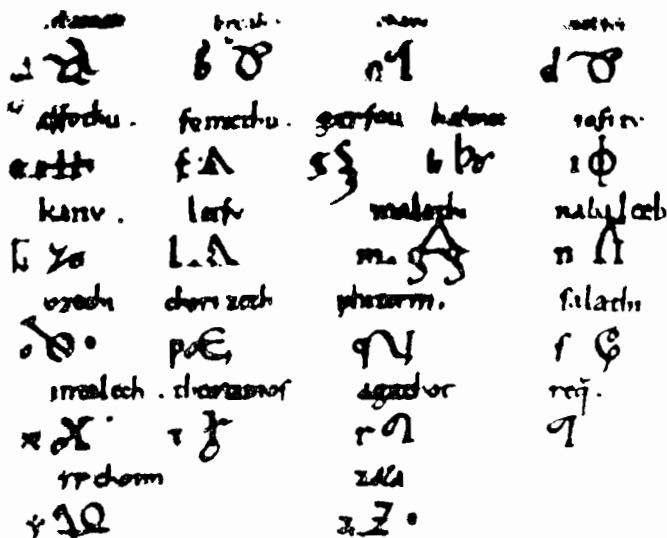
COSMOGRAFIE ȘI UN ALFABET ORIGINAL DIN SEC. IV-V

de ILIE PURCARU

De sub pana distinsului istoric și scriitor dr. Nestor Vornicescu a ieșit de curând la iveală studiul *Un filosof străromân de la Histria dobrogeană: Aethicus Histricus, autorul unei «Cosmografii» și al unui Alfabet în secolele IV-V* (în revista «Mitropolia Olteniei», an XXXVII, nr. 11-12, pp. 797-808). Încă o prețioasă descoperire pentru cultura noastră, una din descoperirile cu care eruditul cercetător - autor, între altele, și al unor pasionante pagini despre opera scriitorilor străromâni, ca piatră de temelie a edificiului literaturii noastre culte - ne-a obișnuit în ultimii ani.

Aethicus Histricus - pentru prima oară adus la cunoștința publicului românesc, de fapt pentru prima oară restituit *in integrum* - este un personaj fabulos, un personaj de excepție, confirmând regula sau semnificația unei istorii de excepție. Un personaj a cărui viață și a cărui operă ne fortifică în convingerea, nutrită de atâtea alte decisive mărturii, că în acea neguroasă «epocă a enigmei», epoca de după retragerea aureliană, nu numai că ființam, dar ne și rosteam, ne încercam vocea spiritului, și nu la modul timid, ci risipind ecouri într-un spațiu de rezonanță continentală. Acest filosof străromân s-a născut, după propriile-i mărturisiri, în Dobrogea, la Histria, la jumătatea secolului al IV-lea, fiind de origine geto-daco-romană. Și-a făcut studiile în vestita cetate pontică (poate și în alte școli ale Greciei sau Asiei Mici, marea sa erudiție îndrituind această credință), apoi a cutreierat, ca neguțător de aur și de pietre scumpe, întinse ținuturi din Europa, Asia și Africa, unele nestrăbătute până atunci de geografii greci ori romani. A vizitat, între altele, Scandinavia, Danemarca, Finlanda, insulele și peninsulele din Marea Nordului și din Marea Baltică, pare-se că și în Groenlanda a trecut prin Babilonia și prin Canaan, prin Arabia și prin Egipt, prin Mesopotamia și prin Mongolia, a ajuns și la izvoarele Gnagelui, în Himalaia, călătorind pe marele fluviu al Indiei cu o navă proprie, urmând apoi drumul pe apă până în Ceylon.

Explorând tulburătoare lumi noi («urmărea cu predilecție să cerceteze neamurile care se găseau în afara sferei de cultură greco-romană, neamuri care nu erau menționate nici de scrierile care alcătuiau Vechiul Testament»), investigând viața oamenilor, moravuri, datini, meșteșuguri și bogății, virtuți și tehnici răsboinice, a intrat în dialog cu aceste lumi, uneori propunându-le idei și opere civilizatoare («a consemnat în scris proiectul unui pod la Hellaes-pont»), totdeauna comentându-le cu o rară știință de etnolog *avant la lettre*,

7. Allabetul-Aethicus, într-un manuscris din sec. IX

S. IV. De Aethici abecodario.

1. Suos characteres litterarum quos adinvenit ita distinct

Alamon	φ. Iosthu'	φ. Salathu
Becsh	β. Kaithu	φ. Intalech
Garfou	β. Lathfu	φ. Thothymos
Delfoy	β. Malathv	φ. Azathot
Efoithu	β. Yabeleth	φ. Iteque'
Fomothu	β. Ozochi	φ. Yrethoni
Garfou'	β. Chorizech	φ. Zothychu
Hethinu'	β. Phythyryn	

EXPLICIT LIBER AETHICI PHILOSOPHI COSMOGRAPHI

NATIONE SCYTHICA, NOBILI PROSAPIA PARENTUM.

AB EO ENIM AETHICA, PHILOSOPHIA & RELIQUIS SAPIENTIBUS

ORIGINEM TRAXIT.

8. Allabetul-Aethicus publicat de A. D'Avezac la Paris
in anul 1852

de filosof cercetător al specificului de o altitudine a viziunii superioară epocii. Toate acestea se oglindesc în *Cosmografia* sa, cuprinzând date «care nu se mai găseau în nici o altă lucrare din literatura greco-romană», de unde și vastul ecou al operei. Această operă, alcătuită, după toate semnele, la Histria, în limba latină, a circulat în numeroase copii (se cunosc vreo 40, provenite din mai multe colțuri ale Europei, cel mai vechi manuscris cunoscut datând din sec. VIII), elementele ei au fost folosite de o seamă de scrieri medievale, antologii geografice sau ample lucrări cu caracter enciclopedic, care le-au preluat tale-quala ori, în cazul unor alcătuirii didactice ale clericilor, le-au cenzurat (Aethicus Histricus fiind - ne amintește semnatarul studiului - un «filosof păgân», care «a descris lucrurile din punctul lui de vedere»).

Opera lui Aethicus Histricus, autor și al altor scrieri care nu s-au păstrat, «face parte - subliniază dr. Nestor Vornicescu - din patrimoniul culturii noastre străvechi din epoca etnogenezei române», alături de opere ale altor filosofi și scriitori daco-romani care «au dus până departe, în lumea cunoscută pe atunci, faima ținuturilor pontico-danubiene». Sunt opere care notează cercetătorul - au pentru Români o importanță cu totul aparte, ca expresii ale «apartenenței culturale și lingvistice a locuitorilor din aceste ținuturi la romanitatea răsăriteană», apartenență care, în urma studierii acestor opere, se vedește a fi nu subalternă, ci activă, izvoditoare ea însăși în alte valori, demonstrând «prezența culturii latine în *forme superioare* (subl.ns.) de manifestare pe solul fecund geto-dacic». Contribuția acestor opere la «procesul romanizării acestor ținuturi și, în același timp, la unitatea spirituală a Europei» se degajă astfel la impresionante dimensiuni.

De o excepțională însemnătate e, pentru noi, *Alfabetul* lui Aethicus Histricus. «În câteva locuri din *Cosmografie* - subliniază dr. Nestor Vornicescu - filosoful a consemnat lucruri enigmatice, folosind literele alfabetului ebraic, grecesc și latin, așezând la mijloc litere ale *alfabetului propriu*, cunoscut astăzi în lume sub titlul *Alfabetul Aethicus* - alfabet cu litere și denumiri proprii». Acest alfabet - e de părere cercetătorul, și nu putem să nu-i dăm dreptate în absolut - conține, în chip sigur, «și elemente locale din cultura geto-dacă», ca unul care a fost alcătuit și folosit «chiar în epoca romanizării Geto-Dacilor, în epoca etnogenezei noastre».

O ipoteză tulburătoare, care-și așteaptă cercetătorii, între care, cu siguranță, va fi și autorul acestui studiu memorabil.

O CARTE OPORTUNĂ ȘI NECESARĂ

de GEORGE MAGHERESCU

De mult nu mi s-a mai întâmplat, de pe vremea când am citit cele șase volume ale lui G. Ferrero, *Grandeur et décadence de Rome*, de a nu mai lăsa din mână până la terminare o carte cu subiect de istorie antică, cum mi s-a întâmplat cu *Mileniul Imperial al Daciei*.

Rezumativă și totodată atotcuprinzătoare, etalând, cu o dezinvoltură remarcabilă, mărturia unei erudiții de istoriograf ce se revarsă ca o maree pe tot întinsul lucrării, perindându-ne întreaga galerie a scriitorilor antici, cu citate edificatoare, cartea redă cu claritate și precizie științifică, într-un stil narativ didactico-literar, evoluția Imperiului Roman în fazele sale, mergând de la grandoare la decadență, întreaga expunere urmărind neabătut un țel național atât de scump nouă, Românilor.

Iată o carte cu «temă», fără ostentație, dar și fără echivoc, așa cum reiese din datele istorice și arheologice cu atâta competență și oportunitate prezentate, încât aproape ele singure aduc dezlegarea «temei».

Cartea, interesantă și atractivă ca formă și structură, originală prin concept, este menită să stârnească și să capteze interesul cititorului de la început, cu primul capitol, și să meargă într-un crescendo continuu, al unei persuasiunii discrete, cu rezultat final căpătarea convingerilor pentru care se consumă o captivantă pledoarie. Capitolul «Împăratul Aurelian și părăsirea Daciei» și *complementul său* «Împărații traco-daco-iliri» alcătuiesc punctul de gravitație al cărții. Dacă prima problemă ne este arhicunoscută, tratarea ei este nu numai plină de documentație fără tăgadă, dar și tratată, pentru prima oară, sub unghiul de răsfrângere al civilizației romane, al cărei beneficiar este la început poporul dac, rămânând ulterior un exponent al ei. Oricum, ea capătă o dezlegare ce poate satisface și pe cel mai retif și, poate, și pe cel de rea credință.

Tratând această problemă, cartea se ilustrează prin reactualizarea, în colorit proaspăt și viguros, a mult controversatei probleme a părăsirii Daciei de către poporul dac (...). Dacă atacând această problemă, cartea nu aduce ceva nou, în schimb prin felul cum este expusă, prin felul cum ea este tratată și prin logica ei dezlegare, ea capătă un suflu cu totul nou și inedit. Sub acest nou aspect, această problemă este menită ca, pentru noi, Români, să contribuie la întărirea ideii și sentimentului de «dublă descendență», daco-romană, și a permanenței noastre bimilenare în această vatră carpatică. În același timp cartea este menită să ajute pe străini să înțeleagă până la convingere originea și rostul nostru, cât și drepturile noastre asupra acestor meleaguri ancestrale. Traducerea lucrării în limbă de circulație internațională va înlesni, cu sigu-

ranță, și atingerea acestui scop. Ideea reîmprospătării cu noi și complete date și argumente în susținerea acestei «teme», tocmai în momentele acestea, când mai apar neofiți ai unor lamentabile și dăunătoare eresuri, merită pe tot dreptul aprobarea unanimă și recunoscătoare (...).

În ce privește cea de a doua temă a cărții, ca un subsidiar al primei, «Împărații traco-daco-iliri», ea apare pentru prima dată în completa ei expunere și tratare în *Mileniul Imperial...* 41 de împărați și șase șefi ai Imperiului Roman: iată o zestre, un capitol impresionant de vitalitate furnizat de către o provincie periferică (socotită de timpurile moderne ca ieșită de sub influența Romei de la retragerea legiunilor lui Aurelian) Imperiului care se clătina din temelii, redându-i vigoare și, în parte, strălucire, pe încă patru secole.

Iată un argument surprinzător de nou, menit să întărească până la evidență legătura păstrată de Dacia, prin Daci și Carpi, cu Imperiul Roman, indiferent de fluctuațiile raporturilor administrative. Întărind astfel conceptul legăturilor continuu ale Daciei cu Imperiul, acest capitol deschide noi perspective studierii istoriei Imperiului Roman. O astfel de provincie, care este în stare să furnizeze un lot atât de impresionant de împărați, nu putea să se desprindă de matcă, cel puțin pe plan spiritual, dacă cel material devenise ineficace. Spiritul civilizației Romei rămăsese adânc impregnat în sufletul și conștiința poporului, format și cimentat prin fuziunea de sânge dac și roman. «Parafa Romei», cum spune marele N. Iorga, rămăsese adânc grefată în inimile acestui popor, ca să poată fi citeată în mod deslușit până în vremurile de azi. Însuși argumentul adus, că dintre toate provinciile tocmai Dacia era singura care a păstrat numele Romei, este adânc convingător.

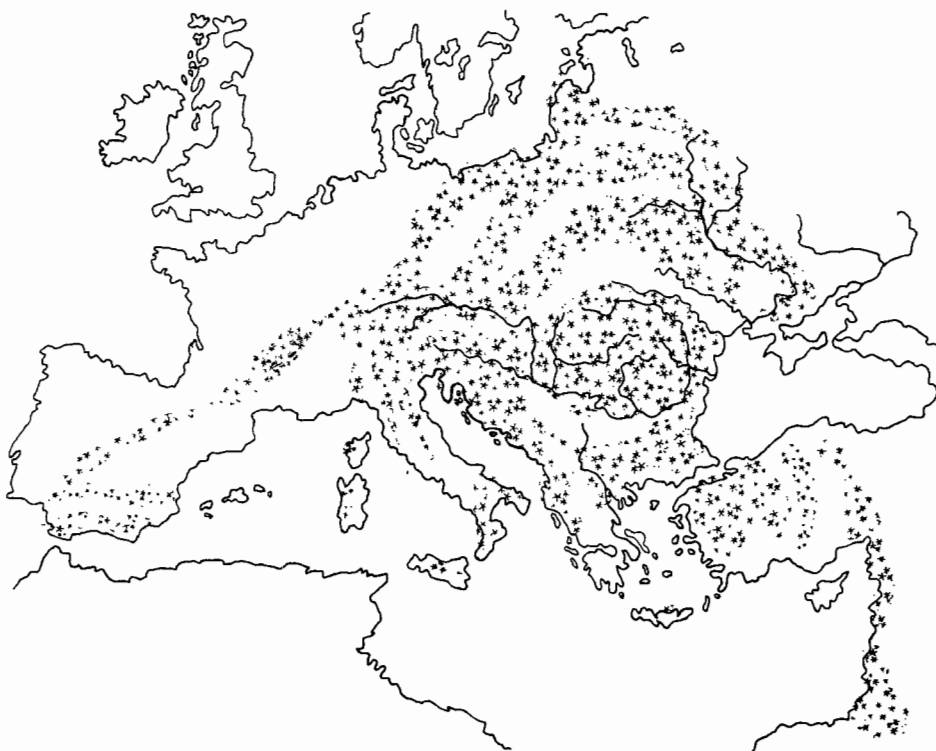
Cu totul de acord ca acești împărați, «cărora le-a revenit rolul decisiv în salvarea Imperiului», să fie socotiți «de două ori strămoșii noștri, ca dacotraci și ca romani». Istoria lor este istoria neamului nostru din străveche antichitate, ei sunt verigile unui lanț psiho-biologic care, peste spațiu și timp, ne-au ținut strâns legați de Roma.

Capătă un deosebit merit și importanță paragraful în care se arată că populația Daciei, odată emancipată de sub tutela Romei, și-a luat asupra ei misiunea Imperiului Roman de a sta stavilă la hotarele de răsărit împotriva năvălitorilor, rol ce reiese în evidență cu strășnicie sub Principate și menținându-se până în zilele noastre.

Citând acest paragraf, îmi este cu neputință să nu fac legătura între *Mileniul Imperial al Daciei* și cartea nou apărută, sub egida Centrului de Cercetări Istorice - Veneția, în care se tratează pe larg tocmai exercitarea unei misiuni de graniță europeană, transmisă ca mandat civilizator la porțile de est ale Europei, de vechiul Imperiul al Romei. Cred că este de ajuns expunerea acestui argument pentru a întări definitiv credința că niciodată, în decursul a două mii de ani, populația daco-romană a Daciei Felix nu s-a rupt de Roma.

Prin toate atributurile ce deține această publicație, rămân cu convingerea oportunității ei, cât și a utilității pentru revederea, dacă mai era nevoie, a conceptului nostru de apartenență daco-romană și de continuitate pe aceste meleaguri, fără vreo întrerupere...

SPAȚIUL TRACIC

«Tracii sunt neamul cel mai numeros și mai răspândit din lume, după cel al Indienilor» (*Herodot*)

CUPRINSUL

Prof. Ovidiu Varga, <i>Rădăcini ancestrale în muzica popoarelor din spațiul trac</i>	1
Dr. Ion Șerban, <i>Despre «dialectele» limbii române</i>	8
Nermin Vlora Falaschi, <i>Affinità linguistiche tra illiro, etrusco e messapico</i>	12
Ilie Purcaru, <i>Cosmografie și un alfabet original din sec. IV-V</i>	19
George Magherescu, <i>O carte oportună și necesară</i>	22

NOI TRACII
Redacția: Via Larga, 11 - Milano

Direttore responsabile: Sabino d'Acunto
Direz. Foro Traiano 1/A Roma - Reg. Trib. Roma n. 17282 del 31.5.78
Rivista mensile - Spedizione in abbonamento postale gruppo terzo (70%)